

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈА И АРХЕОЛОГИЈА**

ISSN: 1857-7342

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2011**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈА И АРХЕОЛОГИЈА**

Издавачки совет

д-р Саша Митрев
д-р Кирил Цацков
д-р Кирил Барбареев
д-р Зоранчо Малиниов
д-р Звонимир Николовски
д-р Трајче Нацев
м-р Александар Донски
м-р Оливер Цацков
м-р Верица Јосимовска

Редакциски одбор

д-р Кирил Цацков
д-р Зоранчо Малиниов
д-р Звонимир Николовски
д-р Трајче Нацев
м-р Александар Донски
м-р Оливер Цацков

Главен и одговорен уредник

д-р Кирил Цацков

Единица на Универзитетот
Институт за историја и археологија

Јазично уредување

Даница Гавриловска-Атанасовска
(македонски јазик)

Техничко уредување

Славе Димитров
Благој Михов

Печати

Печатница „Европа 92“ - Кочани
Тираж - 300 примероци

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Институт за историја и археологија
ул. „Крсте Мисирков“ бб
п. фах 201, 2000 Штип
Р. Македонија

СОДРЖИНА

м-р Александар Донски ВОВЕД	7
д-р Тодор Чепреганов, д-р Ѓорѓи Чакарјаневски МАКЕДОНИЗМОТ ВО ВРЕМЕТО НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ	9
д-р Кирил Цацков НЕОДМИНЛИВАТА ПЕДАГОШКА ДЕЈНОСТ НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ ВО ШТИП И ВО ПРИЛЕП	17
д-р Ѓорѓи Малковски ПРОПАГАНДИТЕ НА БАЛКАНСКИТЕ ДРЖАВИ ВО ВРЕМЕТО НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ	25
д-р Силвана Сидоровска-Чуповска ПРОСВЕТАТА ВО ШТИП ВО ВРЕМЕТО НА ПРЕРОДБАТА	31
д-р Александар Илиевски ПЕДАГОШКО-АНДРАГОШКАТА ДЕЈНОСТ НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ	41
д-р Михајло Георгиевски ПРОСВЕТИТЕЛСКИТЕ ПОГЛЕДИ НА КРАТОВСКИОТ УЧИТЕЛ ДИМИТАР ПОП ЈОСИФОВИЧ, СОВРЕМЕНИК НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ, ИЗНЕСЕНИ ВО НЕГОВИТЕ РАКОПИСИ ОД 1858 И 1869 ГОДИНА	51
м-р Дора Јурукова ЗНАЧЕЊЕТО НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ ЗА УЧИТЕЛСКАТА ДЕЈНОСТ ВО МАКЕДОНИЈА	57
д-р Наташа Котлар-Трајкова МАКЕДОНСКОТО ПРАШАЊЕ И ПЕТКО РАЧОВ СЛАВЕЈКОВ	61
д-р Билјана Ристовска-Јосифовска ИСТОРИСКИТЕ ПРЕСЕЛБИ ОД МАКЕДОНИЈА ВО ОБЛАСТА ТУЗЛУК ВО БУГАРИЈА (втората половина на XIX и почетокот на XX век)	67

проф. Трајче Мицески, спец. Роберт Конески, дипл.теолог ЕДУКАТИВНО-МЕНАЏЕРСКО-ЛИДЕРСКИТЕ ОДЛИКИ НА ДИРЕКТОРОТ НА НАРОДНОТО УЧИЛИШТЕ ВО ПРИЛЕП (1874-1877) - ЈОСИФ КОВАЧЕВ.....	73
д-р Зоранчо Малинов ФОЛКЛОРНИ И ЕТНОГРАФСКИ МАТЕРИЈАЛИ ПУБЛИКУВАНИ ОД ШТИПЈАНИ КОН КРАЈОТ НА XIX ВЕК	85
д-р Снежана Јованова-Митковска НЕКОИ СОГЛЕДУВАЊА ЗА „ЗВУЧНАТА МЕТОДА“ НА КОВАЧЕВ	97
д-р Александар Трајановски НАРОДНООПШТИНСКИ И ПЕДАГОШКО-БОГОСЛОВСКИ УЧИЛИШТА ВО МАКЕДОНИЈА КОН СРЕДИНАТА НА XIX ВЕК (ПО ПРИМЕРОТ НА УЧИТЕЛСТВУВАЊЕТО НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ, Д. МИЛАДИНОВ, СЛ. ДИНГОВА, К. ШАПКАРЕВ И ДРУГИ)	109
д-р Валентина Миронска-Христовска УЛОГАТА НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ ВО МАКЕДОНСКАТА ПРОСВЕТНА ТРАДИЦИЈА	123
м-р Елена Јосимовска УЧИЛИШТАТА ВО ШТИП ПРЕД И ПО ЈОСИФ КОВАЧЕВ	133
м-р Ванѓа Димитријева ЈОСИФ КОВАЧЕВ И ЗНАЧЕЊЕТО НА НЕГОВАТА ЛИЧНОСТ ВО КУЛТУРНОТО ПОЛЕ НА МАКЕДОНИЈА.....	137
м-р Ирена Китанова ЕТИЧКО-ЕСТЕТСКИТЕ СЕГМЕНТИ ВО БУКВАРОТ НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ.....	141
Донче Ефремов, Емилија Корунска ЈОСИФ КОВАЧЕВ И НЕГОВОТО ВРЕМЕ	145
м-р Оливер Цацков ЈОСИФ КОВАЧЕВ - УЧЕНИК И УЧИТЕЛ.....	151

м-р Ленче Насев ПОГЛЕД КОН ЖИВОТОТ И ДЕЛНОСТА НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ – ИСТАКНАТ МАКЕДОНСКИ ПЕДАГОГ И РЕФОРМАТОР ОД ШТИП	155
Иван Котев, Милена Цацкова ПРЕРОДБЕНСКОТО ДВИЖЕЊЕ ВО СТРУМИЦА И СТРУМИЧКО И УЛОГАТА И ЗНАЧЕЊЕТО НА АРСЕНИ КОСТЕНЦЕВ	163
м-р Верица Јосимовска ДЕЛАТА НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ И ВРЕМЕТО ВО КОЕ ГИ СОЗДАВАШЕ	175
м-р Кире Филов РАЗВОЈОТ НА ПРОСВЕТНАТА ДЕЛНОСТ ВО ШТИП ПРЕД, ЗА ВРЕМЕ И ПО ЈОСИФ КОВАЧЕВ	179
Лидија Камчева ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ И НЕГОВОТО УЧИТЕЛСТВУВАЊЕ ВО ШТИП	185
м-р Марија Коцева ОБРАЗОВАНИЕТО ЗА УЧИТЕЛИ ПО ВТОРАТА СВЕТСКА ВОЈНА	191

УДК: 323.12(497.2:163.3)
:37.014

проф. д-р Ѓорѓи Малковски
Институт за национална историја - Скопје

ПРОПАГАНДИТЕ НА БАЛКАНСКИТЕ ДРЖАВИ ВО ВРЕМЕТО НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ

Појавата и спроведувањето на пропагандните активности на соседните држави на територијата на Македонија започнала и се интензивирала во втората половина на XIX век. Ширењето на бугарската пропаганда во Македонија во втората половина на XIX век, главно, започнало да се спроведува по формирањето на Бугарската егзархија. Нешто пред тоа, Бугарите побарале обновување на Трновската патријаршија, а Македонците на Охридската архиепископија. Еден дел од македонското граѓанство се залагал со создавањето единствена словенска црква под бугарско име со седиште во Охрид, друг дел, пак, се застапувал за обновување на Охридската архиепископија како сопствена независна црква.¹

Станувало очигледно дека обновувањето на Охридската архиепископија не ќе може да се реализира. Созревала свеста дека факторите ангажирани околу создавањето на новата црква (Русија, Турција, Бугарите) воопшто не ги земале предвид посебните македонски интереси и дека црковното прашање ќе се решава како бугарско прашање. Патријаршијата покажала готовност да дозволи создавање на автономна бугарска црква, но само на територијата северно од Стара Планина, во никој случај и во Македонија, Проблемот што ќе се покаже нерешлив, значи не бил дали бугарската црква била потребна туку во кои граници би требало да ја остварува својата навидум духовна но, всушност, политичка власт. „Прашањето за границите на Егзархијата, всушност, има сосема црковен карактер“, констатирал познатиот советски научник С.Никитин, „тоа е, всушност, спор за македонското прашање, спор за тоа во кои државни предели ќе влезат овие територии со текот на времето...“² На крајот, вклучувајќи се во решавање на проблемот како посредничка меѓу раскараните страни, турската влада со ферман од 1870 година ја

1) Крсте Богоев, Македонија во време на големата источна криза (1875-1881), Скопје, 1982., 124-126.

2) Историја на македонскиот народ, том три, Скопје, 2003, 39.

формирала новата црква. Црковното прашање било решено на начин што создавал можности судирот меѓу словенските народи и Патријаршијата, односно Грците, да продолжи и понатаму, омразата меѓу нив да расте, а султанот да се појавува како арбитер и добротвор. Таквата политика била доста успешно вградена во споменатиот ферман, кој не ги определувал границите на новата црква.

Согласно со турските закони, кои верата ја изедначувале со народноста, со создавањето на Егзархијата, покрај графата „Рум-милет“, за оние што ја признавале новата црква се отворила и графата „Бугар-милет“. Така, припадници на еден ист народ, дури и претставници на едно исто семејство, во зависност која црква ја признавале, официјално ќе бидат Грци или Бугари, а подоцна и Срби. Тука треба да се спомне и отцепувањето од јатогот на голем број Македонци што го примиле исламот. Со тоа процесот на народното освестување на Македонците навлегол во деликатна фаза и тој понатаму се одвивал низ мошне сложени и непредвидливи ситуации.

Една од основните задачи на бугарската црква била да го шири бугарското национално и политичко влијание во Македонија. Преку отворање на голем број училишта и преку употребата на бугарскиот литературен јазик во нив, впрочем, како и во целата црковно-училишна администрација преку воведувањето на нови типично бугарски обреди, обичаи, празници и сл. од оние што ја признавале Егзархијата во Македонија требало да се создадат национално свесни Бугари и да се подготви терен, во даден момент, Македонија да се присоедини кон Бугарија.³

Со формирањето на Кнежевството Бугарија (1878 г.) настанале далеку поповолни услови и за дејноста на бугарската пропаганда во Македонија. Егзархијата, и натаму со седиште во Цариград, останала да биде основниот носител и промотор на бугарската национална идеја во Македонија, но сега финансиски била засилена помагана од бугарските влади и имала можност да развие засилена религиозно-просветна дејност и да постигне завидни резултати. Меѓу основните средства на пропагандите за постугнување на целта биле и училиштата. Во 1888/1889 учебна година Егзархијата имала 784 основни и 63 класни училишта. Учителскиот кадар, особено за основните училишта, се создавал во Македонија, но за класните идеали од Бугарија. Сите директори на средните училишта, сите претседатели на црковно-училишните општини, сите инспектори на основните училишта во македонските кази биле плаќани од Егзархијата и, според тоа, пред неа биле одговорни.

3) Данчо Зографски, Големите сили и Балканот во почетокот на XX век (1900-1914), ГИНИ, г.хiv, бр.2-3, Скопје, 1970, 28-35.

Егзархијата успеала да добие право да назначува свои митрополити во седум македонски епархии: Скопска, Велешка, Охридска, Невроскопска, Пелагониска, Дебарска и Струмичка. Во некои од нив, покрај егзархиски, имало и патријаршиски митрополит, а српски митрополит имало во Скопје.

Грчката пропаганда во втората половина на XIX век, како и нивните претензии спрема Балканот, се формулирани во две програми. Според т.н. владината програма, грчката граница требало да тргнува од Драч и да стигне до Егејското Море, врвејќи северно од Сер на исток и кон Битола и Охрид на запад. За постигнување на оваа цел, претходно требало да се подготви почва преку примена на пропаганди и револуционерни средства. Се започнало масовно да се назначуваат свештеници за македонските населени места, да се отвораат што повеќе основни училишта, а по градовите уште и забавишта и прогимназии, додека во главните центри средни училишта и интернати (гимназии, учителски школи, богословски). Особено било важно во Македонија да има што поголем број грчки училишта и цркви. Нивниот број и бројот на учениците и учителите биле употребувани пред Европа како основен аргумент за докажување на наводниот грчки карактер на Македонија. Од бројот на учениците што неумерно ги зголемувале, преку сопствени математички операции, грчката пропаганда извлекла заклучок за бројот на грчкото население во Македонија. Нејзината крајна цел била асимилација на што поголем број православно македонско и влашко население.

Со појавата на движењето за отцепување од грчката црква станало јасно дека Патријаршијата не можела веднаш да одговори на задачите што пред неа ги поставило новото време. Затоа, на помош почнале да ѝ доаѓаат разни здруженија (силогоси) кои по директива изникнувале во Турција, а што било мошне важно, се појавиле и во Грција.

Во 1861 година во Цариград, Грците го создале Филолошкиот силогос за негување и ширење на грчката писменост во Турција. Својата мисија тој ја реализирал преку свои силогоси и клубови формирани во Македонија и во други делови на Турција. Но, поради нејзиниот претежно македонски карактер и малубројноста на Грците, Македонија станала центар на вниманието на Филолошкиот силогос. Најголемиот дел од помошта тој им ја додавал на грчките училишта во Македонија. Силогосот добил статус на еден вид министерство за просвета на патријаршиската заедница во Империјата.⁴

Во 1869 година во Атина се појавил силогос за ширење на грчката писменост, што го сметале за „најблизок соработник на грчката влада

4) Крсте Битовски, Грчките четнички акции во Македонија во 1896 година, Цп Историја, г. 6, бр.2, Скопје, 1979.

во нејзината борба против панславизмот“. Располагајќи со значителни парични средства, најмногу од грчки државни извори, овој силогос ќе одигра улога на главен финансиер на грчката просвета и култура во Македонија, и слично на Цариградскиот, ќе се одржува врски и ќе ги формира во поважните центри на Македонија и пошироко.

Во шеесеттите години, кога се воде борби за обновување на Охридската архиепископија, односно за создавање самостојна бугарска црква, Грците веќе оформиле свој организам што има единствена цел: преку црквата и динамичното ширење на грчкото школство и култура да се всадува грчката национална свест кај православно, пред сè, македонско и влашко население, да се зачува доминацијата на Патријаршијата во Македонија и над Македонците и да се спречи стремежот на мнозинското население кон национална еманципација или негово приклучување кон Егзархијата. На чело на оваа голема националистичка асимилаторска мисија официјално стоела Патријаршијата, значително помагана од Филолошкиот и особено од Атинскиот силогос, зад кои стоела материјалната и моралната сила на грчкиот крупен капитал во Турција и грчката држава. Главна улога во раководењето со пропагандата имало Министерството за надворешни работи кое, преку своите дипломатски претставници во Солун, Битола и Сер, одржувало редовна врска со основните носители на великогрчката идеја во Македонија.

Српската, романската и другите пропаганди, коишто исто така започнале да влијаат во Македонија во втората половина на XIX век биле причина овој процес уште повеќе да се засили на територијата на Македонија и да предизвикува одредени последици за разбивањето на националната компонента и единство на Македонците. Поаѓајќи од овие позиции, најпрво во 1868 година Србите го формирале познатиот Просветен одбор, со задача да отвора и да издржува српски училишта во Стара Србија и Македонија. По формирањето на Бугарската егзархија и на Кнежевството Бугарија, загриженоста на Белград за судбината на српските интереси, што и пред тоа Србија почнала да ги создава во Турција, се преобразила во јасно дефинирана политика која се одразила врз интензивирањето на материјалните и политичките средства со кои требало, едноставно речено, да се создадат Срби во Македонија. Во рамките на една таква своја политика српската влада побарала дозвола од Турција повторно да ги отвори веќе затворените српски училишта во Македонија во текот на 1876-1878 година. Напоредно со тоа се барало патријархот уште и да назначува Срби владици во Скопје, Велес, Битола, Охрид и во Призрен.

Србија немала своја црква во Турција, соодветна на црквите на Грците и Бугарите, поради што раководењето со пропагандата било отежнато. Во Белград, во 1890 година, било решено раководството на пропагандата во Македонија да се лоцира во Министерството за надворешни работи (во Политичкото-просветно одделение - ППО) значително да се зголеми буџетот за потребите на пропагандната дејност. Од пропагандното дејствување на биле поштедени ниту Власите во Македонија. Во 1860 година, во Букурешт бил основан Македонски комитет чијашто цел била да се работи на отцепување на Власите од грцизмот во европскиот дел на Турција. Таа цел очекувале да се постигне со помош на училиштата и црквата, но и со други средства. Македонските Власи, меѓутоа, главно преку црквата, со децении биле поврзани со елинизмот, тие немале никаква речиси никаква духовна врска со Романија, поради што целта на Комитетот можела тешко да се оствари. И до ден-денес нашите простори останале траги од присуството и на католичката и протестантската верска пропаганда. А тие по 1878 година ја засилиле својата дејност и постигнале извесни резултати. Носители на протестантската пропаганда биле мисионери од Англија и од Америка, а нивниот терен на дејствување била, главно, Источна Македонија: Разлошко, Невроскопско, долините на Струма и на Струмешница.

Македонската младина што ги завршувала егзархиските училишта, во основа се разликувала од младината што се школувала во грчките и во српските училишта. Прво, таа била побројна и второ, иако низ образовниот процес ја воспоставиле во бугарски дух, мнозинството од оваа млада интелигенција останало политички фактор, носител и раководител на илинденските национални револуционерни-борби, но и борбите против завојувачката политика на бугарскиот двор и на бугарските влади спрема Македонија.

Користена литература

- Крсте Битовски, Македонија во времето на големата источна криза, Скопје, 1982.
Историја на македонскиот народ, том III, Скопје, 2003.
Данчо Зографски, Големите сили и Балканот во почетокот на XX век, Скопје, 1970.
Единъ Македонецъ, Българската пропаганда въ Македония, София, 1902.
Крсте Битовски, Грчките четнички акции во Македонија во 1896 година, Сп. Историја 6, бр 2, Скопје, 1979.